

Enimata hindamisemiseks ka prof. J. Klusti'le.

25. II 39.

M. Kadu;
Skanu.

Elmar Lani.

Diplomitoo
566 651

E. V.

TARTU OLIKOOLA
ÕIGUSTEAMUKA
KIRJASTUS

28 veerb 1939
№ 416.
TARTU

Diplomitoo
7 veerb. ar.

25. II. 39.

3 leheplokki
ühem hõbe - mng. 2. klassi -

arvamusega. 27. II. 39. / M. Kadu

ÕIGUSTAMATA

RIKASTUMINE

Tartu, 1939.

3. II 39. lehte keerd teips-
P. K. K. K. K. K.

E e s s ö n a .

Rikastumise õpetuse käsitlemine kuulub nende küsimuste hulka, mille üle on palju mõtteid vahetatud.

Sisaldades õilsamaid õiguslikke põhimõtteid, et kellegil pole õigus seadusliku aluseta (sine causa) rikastuda võõral arvel, on roomaõiguslik kondiktsioonide õpetus võetud omaks peaaegu kõigi seadusandluste poolt.¹⁾

Küsimus on iseenesest väga eluline, millega on tihti kokkupuuteid, samuti huvitav, nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt, seepärast selle käsitlemine juristile möödapääsematult vajalik.

---

1) Tjutrjumov, Graždanskoe pravo, II v., lk. 315.

S i s u k o r d.

E e s s õ n a.....	2
S i s u k o r d.....	3
S i s s e j u h a t u s.....	4

I osa.

Majanduslik ja õiguslik rikastumine.

§ 1. Rikastumise probleem.....	6
1.jagu.Mõiste ja käsitletu.....	6
2.jagu.Rikastumise tekkimine.....	7
3.jagu.Rikastumise ulatus ja selle arvestamine..	8
§ 2. Rikastumise õiguslik tähendus ja olulised tunnused.	9

II osa.

Õigustamata rikastum. rooma õiguses.

§ 3. Üldiselt.....	14
§ 4. Kohustuste tekkimise tingimused.....	15
§ 5. Ulatus.....	18
§ 6. Liigid hilisemas rooma õiguses.....	20
1.jagu.Condictio indebiti.....	20
2.jagu.Cond.causa data,causa non secuta.....	21
3.jagu.Cond.ob turpem vel iniustam causam.....	22
4.jagu.Condictio sine causa.....	23

III osa.

Kaasaegsed seadusandlused.

§ 7. Üldisi märkmeid.....	24
§ 8. Üksikute riikide tsiviilõigus.....	27

IV osa.

Eestis kehtiv tsiviilõigus.

§ 9. Rikastumise juhtumid.....	31
§ 10.Üksikud liigid.....	32
1.jagu.Olemata võla tagasinõudmine.....	32
a).Mõiste ja eeldused.....	32
b).Tagajärjed.....	37
2.jagu.Tagasinõudm.tulevase sündm.mittejärgnem.	38
3.jagu.Tagasin.kõlbl.-või seadusvastase põhj..	42
4.jagu.Tagasinõudmine põhjuse puudumise tõttu..	46
5.jagu.Tagasinõudmine üldpõhimõtte alusel.....	48

V osa.

Tsiviilseadustiku 1936.a.eelnõu.

§ 11.Muudatused.....	51
----------------------	----

Käsitatud kirjandus.....	53
--------------------------	----

SISSEJUHATUS.

Oma mitmeksesiste vajaduste rahuldamiseks peab inimene astuma teisega õiguslikesse suhetesse. Neist suhteist tekivadki õigustused ja kohustused. Suurt osa õigussuhteist reguleerib tsiviilõiguse võlaõiguslik osa. Võlaõigusliku vahekorra tekkimise eelduseks on juriidiline fakt. Üheks selliseks üldisemat laadi faktiks on ka õigustamata rikastumine.

Õiguslikult korraldatud ühiskonnas on kehtinud igivana põhimõte, et keegi ei või õigustamatult rikastuda teise isiku kahjuks ega teise isiku arvel.²⁾ Isik, kes ka heas usus on kelleltki õigustamatult (sine causa) saanud vara või varalise hüvise, on kohustatud saadud vara tagasi andma või tasuma selle väärtuse, vastavalt säilinud rikastumisele.³⁾

Peatudes rikastumise mõiste enese juures, tuleb

-----

2) BES § 3734.

3) BES §§ 3735, 3736.

eraldada selles kaks erinevat elementi: majanduslik ja juriidiline. Rikastumine ise on täiel määral majandusliku ilmega nähe; selle esiletulek, suurenemine, vähenemine ja lõppemine alluvad erilistele majanduslikus elus kehtivaile reegleile, mitte aga juriidilistele normidele. Rikastumine, kui majanduslik nähe, võib omada küll mitmesuguse juriidilise tähenduse, olenede sellest, millistel tingimustel on leidnud aset rikastumine, s.o. milline fakt on rikastumise aluseks.⁴⁾

Võttes aluseks rikastumise tingimusi võib esineda kas õigustatud või õigustamata rikastumine. Viimast liiki rikastumine ongi meie vaatluse esemeks nii rooma-, kaasaegse- ja Eestis kehtiva tsiviilõiguse kui ka tsiviilseadustiku 1936.a. eelnõu seisukohalt.

---

4) Grimm, Otšerki po utšeniiju ob obogaštšanii,

6) Saare, lk. 1, lk. 25.

I o s a.

MAJANDUSLIK JA ÕIGUSLIK RIKASTUMINE.

§ 1.

Rikastumise probleem.

1.jagu.

Mõiste ja käsitlelu.

I. Igasugune rikastumine ilmneb vastava isiku vara suurenemises, Selle eelduseks on vajalik, et tema vara koosseisu tuleks juure uued rahaliselt hinnatavad varaosised, ilma mingi temapoolse vastutasuta. Seda varaliste väärtuste juurekasvu võimegi nimetada rikastumiseks kõige laiemas mõttes. Toodud mõiste hulka tuleb arvata ka niisugust rikastumist, kus haaratakse mitte kellelegi kuuluv asi jne.⁵⁾

II. Käesolevas töös vaatleme rikastumist kitsamas mõttes ja nimelt: ühe isiku rikastumist teise isiku arvel, püüdes lähemalt määritleda sama mõiste majanduslikku ilmet ja õiguslikku tähendust. Rikastumine kitsamas mõistes⁶⁾ tähendab

5) Grimm, op.cit., lk.9.

6) Samas, lk.10.

ühe isiku vara suurendamist teise isiku arvel: rahaliselt hinnatav varaosis läheb ühe varakoostisest üle teisi varakoostisse, millega ühelt pool varakoostis väheneb teiselt pool see aga suureneb.

2.jagu.

Rikastumise tekkimine.⁷⁾

Peamised ja lihtsamad rikastumise juhtumid on need, mis lähevad üle o t s e s e l t (inter partes) ühelt isikult teisele. Otsene rikastumine võib tekkida:

- 1) poolte tegevuse läbi, kas juriidilise tehingu, näit. kingituse jne., või faktilise olukorra, näit. delikti (vargus, raiskamine jne.) resultaadina;
- 2) seaduslikus korras, näit. vara konfiskeerimine;
- 3) kohtu otsusel, näit. materjaalõiguslikult mitteõiglane kohtuotsus ja
- 4) juhuse läbi, näit. looduslikel põhjusil.

Otsese rikastumise kõrval võib tekkida rikastumine ka kolmanda isiku tegevuse läbi, mis moodustab n.n. kaudse rikastumise.

---

7) Grimm, op.cit., lk.12.

3.jagu.

Rikastumise ulatus ja selle arvestamine.

Nagu eeltoodus märgitud on rikastumine ise majandusliku ilmega nähe. Arvestades aga keerukaid majand. elu avaldusi, ei ole alati võimalik, rikastumise esemeks olnud vara objektiivse hinnangu järele, ⁸⁾ välja arvestada kannatanud isiku tegelikke kahjusid ega vastaspoolele osaksaanud tegelikku rikastumise ulatust. See on omaette probleem, mille juures tuleb arvestada alatasa muutuvaid majanduslikke vahekordi, mis eriaegadel võivad esineda erisugustena. Tingituna sellest, võib alatasa muutuda ühelt poolt kahju ja teiselt poolt rikastumise tegelik suurus, võrreldes esialgse rikastumise esemeks olnud vara väärtusega (D.Grimm: "I tak razmer obogaštšeniija v raznoe vremja možet būt razlitšnõi: obogaštšenie možet uvelitšitsja, umenšatsja i daže sovsem prekratitsja") ⁹⁾

Oleme seega märkinud, et rikastumise ulatus on muutuv ja olenev väga paljudest asjaoludest, nagu juhusest, kolmand. isikutest jne.

---

8) Grimm, op.cit., lk.25

9) Samas, lk.22.

Tegelikus elus tuleb aga tihti tarvidus määrata kindlaks rikastumise ulatust, näit. hagi esitamisel, kohtuotsuse langetamisel jne. Kui tahame arvutada teatud momendiks rikastumise ulatust, siis tuleb üldreeglina igaljuhul teha kindlaks rikastumise suurus selle saamise momendil, millele tuleb arvata juure rikastumise tõttu saadud tulud ja arvata maha sellest rikastumisest tingitud kulutused.¹⁰⁾

§ 2.

Rikastumise õiguslik tähendus ja olulised tunnused.

I. Rikastumise õiguslik tähendus võib olla väga mitmekesine, olenedes sellest millistel tingimustel see toimub. Näit. kinkimine, kinkija nõusolekul, on õigustatud ja seaduslik rikastumine. Samuti kuulub siia isiku igasugune rikastumine teise isiku arvel, kuid viimase nõusolekul. Normaalselt on õigustatud rikastumise aluseks: seadus, kohtuotsus või õiguslik tehing. Vastupidistel tingimustel, kus käitatakse kolmandate isikute seaduspäraste huvide vas-

-----
10) Grimm, op. cit., lk. 26.

taselt ja kus rikastumine toimub teise isiku arvel õiguskorrapäraselt, on meil tegemist õigustamata rikkastumise ga. Tegelikult elus loetakse igasugune rikastumine vormaliselt õigustatud rikastumiseks, seni kuni pole tõendatud vastupidist.

Seega võime kinnitada, et rikastumine õiguslikus tähenduses ongi õigustamata majanduslik rikastumine, resp. õigustamata rikastumine ja vastupidi, mis loob kahjusaanule hagiõiguse rikastunu vastu.¹¹⁾

II. Lähtudes üldpõhimõttelisest seisukohast, et keegi ei või rikastuda teise arvel, tekitab rikastunule kohustuse saadud väärtuse tagasiandmiseks. Toodud põhimõtte, niisugusel üldisel kujul, võib viia meid ekslike järeldusteni, nagu käiks õigustamata rikastumise mõiste alla igasugune toiming, mille tulemuseks on ühe isiku poolt väärtuse omandamine, mis ületab teisele vastuantud ekvivalendi väärtuse.

Prof. Šeršenevitš,¹²⁾ lahendades seda küsimust, leiab, et kõikjal toimub hulgaliselt vahetusakte, mille sisuks on kaugelki mitte võrdsete väärtuste üleandmi-

-----
11) Grimm, op.cit., lk. 27.

12) Šeršenevitš, Utšebnik gražd. prava, II § 53.

ne, ja seesugused toimingud pole vastuolus nüüdisaja õiguskorra ning majanduslike vaadetega ühiskonnas. Ainult teatavate tingimuste esinemisel, kus mittevastavus toimingu ja õiguskorra vahel kindlaks tehtud, tekib õigus ja kohustus saadud väärtuse tagasiandmise kohta.

Sellisteks olulisteks tunnusteks võõra arvel rikastumise esinemisel tuleb prof. Tjutrjumov'i järele ¹³⁾ pidada järgmisi asjaolusid:

- 1) Rikastumine, mis avaldub varanduse väärtuse suurenemises: temale millegi uue juurelisamises või selle säilitamises, mis peaks lahkuma varanduse koostisest. Kahjude heastamine ei tähenda rikastumist.
- 2) Tagasi tuleb varandus anda vaid olemasoleva rikastumise ulatuses või toimunud säilitise ulatuses. Nõutav on siin, et ühe isiku rikastumine toimuks teise isiku arvel ja seega kahju heastamine teostub selle isiku varandusest, kes põhjustanud kahju. Kuid varanduse vähenemine ei tarvitse tingimata

-----
13) "Õigus" 1938, lk. 30.

vastata varanduse suurenemisele teiselpoolel.

Seesugustel juhtumitel võib rikastumise suurus olla madalam väärtuse suurusel, mille võrra teise varandus väheneb.

- 3) Tekkiva kohustuse olulisemaks tingimuseks aga on rikastumine ilma seadusliku aluseta, s.t. üks isik rikastub teise arvel, kus puudub seaduse poolt antud alus, ja selles ongi õigustamata rikastumise eriline soodustuslik loomus, vastandina üldisele kahjude heastamise instituudile. Kuid siin on samuti väga oluliseks subjektiivseks momendiks rikastunud pooltel, nimelt tema heausklikkus, sest halvas usus rikastunud isik vastutab kui lubamatu teo sooritanu üldiste kahjude heastamise sätete järgi. Alus, mis peab puuduma, ei tarvitse siin olla tingimata juriidiline, vaid ta võib olla ka moraalne.

Edasi prof. Tjutrumov ¹⁴⁾ teeb vahet õigustamata rikastumise ja lepingu ning õiguse rikkumise tunnuste vahel järgmiselt: "Peamine erinevus aluseta rikastumise

-----

14) "Õigus" 1938, lk. 31.

ja lepingu vahel seisab selles, et esimese puhul pole kokkulepet, mis ju vajalik lepingu olemasoluks. Õiguserikkumise jaoks on aga vajalik ettevaatamatus teisele tekitatud kahju puhul, aluseta rikastumise juures aga ei nõuta ei seda ega teist, sest väärtuse saaja tekitab heas usus."

Teine oluline erinevus õiguserikkumise ja õigustamata rikastumise vahel seisab prof. Šeršenevitš'i¹⁵⁾ järele selles, et õiguserikkumine tekitab kohustuse tehtud kahjude heastamiseks, õigustamata rikastumine loob kohustuse anda tagasi saadud väärtus. Seega on vahe vastutuse mahus: esimesel juhul toimub kahju heastamine täies ulatuses, viimasel juhul - rikastumise piirides, s.o. kuipalju rikastus kostja.

---

15) Šeršenevitš, op.cit., lk.254.

II o s a .

ÕIGUSTAMATA RIKASTUMINE ROOMA ÕIGUSES.

§ 3.

Ü l d i s e l t .

Asunud õigustamata rikastumise probleemi vaatlusele peame lühidalt tutvuma selle instituudi ajaloolise kujunemisega. On nagu iseenesest mõistetav, et kõigepealt ja eriti huvitab meid siin pandektiline doktriin, mis pärast puudutame esiteks seda ja alles siis uuemaid seadusandlusi ja õpetusi. Õigustamata rikastumise hilisemad õpetused, nagu paljud teisedki õigusälad, on suurel määral rooma õiguse mõju all. Soovime aga kondiktsiooni-arengust saada ülevaadet, pöördume algallikate juure.

Suurima leiutisena esineb rooma õiguses üldine ja õilis põhimõte, et keegi ei või seadusliku aluseta teise arvel rikastuda; ilma küllaldase seadusliku (õigusliku) aluseta teise arvel rikastunu peab andma välja selle, mille võrra ta rikastus. Toodud üldisest ja lihtsast

põhimõttest tuletuvad väga mitmesugused õigustamata rikastumise reeglid, mis esinevad sellistena õigust. kirjanduses kui ka praktikas.

Kui keegi on teise arvel õigustamatult rikastunud, siis tekib tal kohustus, mis ongi instituudi üheks põhilisemaks reegliks. Olgugi, et siin esineb ka teatud selgusetust, kuid üldiselt võib märkida, et tegemist on küllaldaselt väljakujunenud põhimõttega.¹⁶⁾

Nagu rooma õiguse kohta üldiselt, nii võib ka selle instituudi kohta märkida, et see kandis individuaalset iseloomu ja vähem omistas tähelepanu vahekordade paindlikumaks tegemise tarvidusele.

§ 4.

Kohustuste tekkimise tingimused.

Teadlased pole seni veel leiutanud ühist, üldtunnustatud ja püsivat vormeli, mis haaraks kõiki õiguslikke fakte, mis tingivad õigustamata rikastumise esiletulekut (Vindscheid, II § 422: "Man wird darauf verzichten müssen, auf diese Frage mit einer alle Fälle umfassenden

---

16) Petražitski, Iski o nezak. obogaštšeniei (Vestn. prava, nr. 1, lk. 17-1900.a.)

Formel zu antworten: es sind vielmehr die einzelnen Fälle als solche ins Auge zu fassen"). Teoreetikute poolt selles mõttes püstitatud vormelid on väga erinevad ja mitteküllaldased (Petražitski:¹⁷) "shodnõ oni tolko v tom otnošenii, čto vse one nesostojatelno").

Kohustuste tekkimise üldiseks määratlemiseks on ühed väljunud "mitteseaduslikust", "aluseta" jne. rikastumise mõistest, sõnaga on väljunud positiivsest õigusest. Teised sellevastu on võtnud lähtekohaks õigluse põhimõtted (vrđl. Dernburg:¹⁸) "Erwerb aus fremden Vermögen ohne gerechten Grund erzeugt eine persönliche Klage auf Rückerstattung - eine Kondiktion.") Siin pole enam aluseks võetud positiivne õigus vaid, nagu märgitud, õigluse põhimõtted, kus püütakse saada kätte rohkem materjaalset kui formaalset tõde. Lõplikku alust ei saa määrata ka "õigluse põhimõtted", sest seda mõistet ennast pole suudetud küllaldasel määral sisustada.

Kokkuvõttes on jõutud selgusele, et osutub raskeks kõiki õigustamata rikastumise juhtumeid viia ühise

-----

17) Petražitski, op. cit., lk. 19.

18) Dernburg, Pandekten II, § 138.

mõiste alla, kuna nad on rajatud osalt juriidilisele alusele ja osalt õigluse põhimõttele.¹⁹⁾ Nii on õigustamata rikastumisest tekkinud kohustused leidnud käsitamist ka rooma õiguse literatuuris.

Esineb uurimusi ja seisukohti,²⁰⁾ mis kinnitavad, et õigustamata rikastumise mõiste ise ja selle hagid on suuremal määral saanud alguse igivanast vindikatsioonilisest hagist, mille enda tekkimisaega ei teata lähemalt ära määrata, samuti arvatakse, et seda liiki hagid ei tekkinud mitte enne legis actio per condictionem ilmumist, mis aga omakorda kujutab hilisemat legisaktsioonilise protsessi vormi. Vindikatsioonilise hagi praktiline tähendus seisis üldiselt selles, et ta, actio furti kõrval, oli ex delicto rikastumise kaitseks. Need hagid täiendasid teineteist, nagu märgib rooma allikate põhjal prof. D. Grimm.²¹⁾

Seoses teiste instituutide, nagu mancipatio, in iure cessio, commodatum, depositum, usucapio ja paljude teiste tekkimise ja arenguga, arenes edasi ka conditio

-----

19) Petražitski, op. cit., lk. 22

20) Grimm, op. cit., lk. 65.

21) Samas, lk. 63.

mõiste ühes sellest tekkivate kohustustega, kuni lõplikult väljakujunenuna esineb juba klassikalises ja justiniaani õiguses.

§ 5.

U l a t u s .

Olulisemaid küsimusi õigustamata rikastumise juures on selle instituudi tegevuspiiride määratlemine. Üldiselt on teada rooma õiguse seisukoht, et rikastumine ise määrab tema ulatuse.²²⁾ Üksikasjus võivad aga seisukohad minna lahku.

Nimetatud küsimusele on küllaldasel määral osutanud tähelepanu Vindscheid,²³⁾ kes rõhutab, et õigustamata rikastumisest tekkinud kohustus ulatub rooma õiguses ainult rikastumise alusel saadud väärtuse väljaandmisele, kusjuures selleks ei loeta mitte ainult esialgse varanduse suurenemist, vaid ka kõike seda mis omandatud viimasel alusel. Hilisem rikastumise hävimine, kadumine ja kõrvaldamine, kõrvaldab väljaandmise kohustuse, kui

-----

22) Vindscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, II, lk. 426 - 427.

23) Samas.

see kadumine või kõrvaldamine toimus rikastunu süüta.

Seega rooma õigus tuunnustab seisukohta, et rikastuja peab andma tagasi ainult seda, mis tema käes on õigustamata rikastumise toiminguga saadud varadest, nende varade tagasi nõudmise protsessi algmomendil, kuigi lisandusega, et tagasiantavale arvatakse juure kõik selle rikastumise tagajärjel saadud kasud ja seda ka protsessi algatamiseelse aja kohta, kuivõrra need kasud on veel kostja käes; samuti arvatakse juure ka see osa, millega rikastumine on vähenenud kostja doluse või culpa tõttu.²⁴⁾

Üldiselt tuleb märkida, et õigustamata rikastumine oli rooma õiguse järele võimalik ainult sellisel juhul, kui üleantava varaosise omandamiseks puudus materjaalne alus, kas kohustuse kehtimatuse või olematuse tõttu, kuna täitmine ise pidi vastama kõikidele kehtivuseks tarvilikkudele formaalsetele tingimustele.

---

24) "Õigus" 1932, lk. 229.

§ 6.

Liigid hilisemas rooma õiguses.

Oleme eespool vaadelnud õigustamata rikastumise kohustuste tekkimist rooma õiguses ja leidnud, et pole suudetud püstitada ühist vormeli, mis haaraks kõiki õigustamata rikastumist tingivaid õiguslikke fakte. Sama võime öelda ka selle instituudi alaliikide kohta. Küll aga on rooma õigus loonud õigustamata rikastumise juriidilise konstruktsiooni, mis ongi meie edaspidise vaatluse lähtekohaks nii käesolevas kui ka järgnevates osades.

Nii jagab Corpus iuris²⁵⁾ kondiktsioonid, vana traditsiooni kohaselt, 4 liiki, võttes seejuures aluseks nende tekkimise õiguslikke fakte.

1. jagu.

Condictio indebiti.

Hagi, mida võib esitada mitte võlgu oleva, kuid makstud summa tagasi saamiseks. Seda võib esitada isik, kes ekslikult on sooritanud mingi samme, millel varaline

-----

25) Petražitski, op. cit., lk. 23 - 24.

väärtus, arvates end olevat kohustatud selleks. Hagi siht on kas sooritatud sammet täiel määral või rikastumise piires tagasi saada.

Hagi esitamise tingimused on:

- a) kohustuse ekslik eeldus, s.o. et eeldatava kohustise täitmiseks (solvendo causa) annab ülemingi hüvise;
- b) et tõeliselt kohustust ei olnud ja
- c) eksimus peab olema vabandatav (v.a. error fakti).

Hageja peab tõestama sooritatud sammet ja asjaolusid, mis kutsusid välja vabandatava eksimuse. Hääsusus kostja peab andma tagasi, mis hagi esitamiseni alal hoidunud. Halvas usus kostja peab kõik saadu tagasi andma ühes juurdekasvudega ja viljadega või tasuma rahas.

Kui isik teadlikult võtab vastu temale mittekuuluva võla, siis peetakse seda võrdseks vargusega.

2. jagu.

Condictio causa data, causa non secuta.

Enne Just. õig. kandis see liik hagnosis nimetust "condictio ob causam datorum." Hagi on rakendatav ju-

hul kui ükspool on annud teisele midagi üle vastusamme sooritamise eeldusel, kuid see vastusamme ei järgnenud.

Hagi tingimused:

- a) on nõuetav, et hageja otse avaldas või asjaoludest võis järeldada, et hüvis on antud teatud sündmuse eeldusel, mis võib seista mingis vastaspoole tegevuses ehk muus;
- b) et sündmus on jäänud saabumata; ~~kui~~ tagasinõudmine on kitsendatud, kui mittetäitmine pole tingitud kohustatud isiku süüst.

Saaja peab andma tagasi selle, mis alalhoidunud; mida ta aga andja soovil on kulutanud, ei tule tagasi anda.

3, jagu.

Cond. ob turpem vel iniustam causam.

See hagi on rakendatav juhtudel, kui kellelegi on antud midagi, et see teostaks mõnda seadusvastast või kõlblusvastast tegu. Tagasi võib antut nõuda vaid siis, kui andja ise ei ole süüdi seadus- või kõlblusvastases teos.

4.jagu.

Condictio sine causa.

Hagi on suunatud selle tagasiandmiseks, mis põhjustetult viibib teise käes ja rakendatav vaid neil õigustamata rikastumise juhtudel, mille kohta vastavaid spetsiaalseid kondiktsioone ei ole.

Viimast õigustamata rikastumise liiki iseloomustab Dernburg²⁶⁾ kui niisugust liiki kondiktsioone, mis ei mahu teiste eelmiste liikide alla..... See liik on tema arvates suurim ja haaravaim, kui kõik teised liigid kokku.

---

26) Dernburg, op.cit., §kl43.

III o s a.

KAASAEGSED SEADUSANDLUSED.

§ 7.

Üldisi märkmeid.

Asudes käesolevat küsimust käsitama kaasaegsete seadusandluste seisukohalt, tuleb märkida üldist püüdu tunduvalt lihtsustada roomaõiguslikku õpetust kondiktsioonidest. 27) Ei saa jätta siinkohal tähendamata, et selle kõrval on omal ajal, õigustamata rikastumise põhimõtte esinemise üle positiivses õiguses, püütud asuda ka eitava seisukohale ja leitud, et sarnaste hagide lubamine olla suur eksitus ning positiivse õiguse teoreetiline abstraktsioon (vrđl. Vindscheid: 28) "eine von den vielen falschen Abstraktionen"). Nähtavasti selliste õpetuste mõjutusel ei tunta üksikutes seaduseandlustes, nende hulgas ka ex-Vene tsiviilõigus, õigustamata rikastumise juhte.

Enamik kaasaegseid seadusandlusi näeb aga, rooma

-----

27) "Õigus" 1938, lk. 26.

28) Vindscheid, op. cit., § 421 N 1.

õiguse eeskujul, õigustamata rikastumises üldist põhimõttelist normi, mille järgi keegi ei tohi ilma vastavas seaduses ettenähtud aluseta teise arvel saada kasu.

Mis puutub õigustamata rikastumise positiivsetesse teooriatesse, siis võib öelda, et ka kaasajal ei leidu üldist laadi teooriat, küll aga käsitatakse õigustamata rikastumisega seotud juhtumeid rooma õiguse eeskujul.

Kui vaadelda kaasaegseid seadusandlusi, siis üldiselt paistab, et püütakse eraõiguslikke vahekordi teha paindlikumaks, kui rooma õiguses.²⁹⁾ See väljendub:

1) vindikatsiooniliste hagide piiramises, kus kõige ees on ses mõttes prantsuse seadusandlus (vrđl. Code Civil § 2279 - vallasvara hagemise õigus). Vähe tagasihoidlikum on siin saksa õigus; 2) piirata heauskliku müüja vastutust ex evictione, mis on vastupidiselt välja arenenud erilistes rooma kaubanduslikes tingimuses.³⁰⁾

Ühes üldise arenguga on muutunud mitmed rooma õiguse õigustamata rikastumise üksikud põhimõtted. Paljude nende põhimõtete üle lähevad aga teadlaste ar-

-----

29) Grimm, op.cit., lk.77.

30) Samas, lk.78.

vamused lahku.

Üheks niisuguseks vaieldavaks küsimuseks on näiteks heausklikult rikastunu vastutuse ulatus. Suur hulk teadlasi arvavad selle olenevat reast juhuslikest põhjusist. Tuleb siiski pidada õigeks prof. D. Grimm'i³¹⁾ arvamust, kes leiab kokkuvõttes järgmist: "ono obyazano vernutj vsju prjamuju i kosvennuju võgodu, dostavištšjusja jemu nastšet poterpevsjago ličsa, no ne otvetšajet ostalnõm svoim imuštšestvom, kakim takovoje predstavljaetsja za võtšetom prjamago i kosvennogo obogaštšeniija").

Erinevalt on see heausklikult rikastunu vastutuse ulatus lahendatud ka üksikutes seadusandlustes.

Järgnevalt peatume mõnede üksikute õigustamata rikastumise küsimuste juures, mis kaasaja seadusandlustes on leidnud samuti erineva lahenduse.

---

31) Grimm, Otšerki po otšeniiju ob obogaštšeni, võp. 2, lk. 23.

§ 8.

Üksikute riikide tsiviilõigus.

Enamik nüüdisaja seadusandlusi (Saksa, Šveitsi, BES), rääkides rikastumisest seadusliku aluseta (ohne rechtlichen Grund), määravad ära, et tagasiandmisele kuulub ainult niisugune rikastumine, mis on toimunud seaduses kindlaks määratud tingimuste puudumisel.³²⁾ Uuemad seadusandlused annavad siiski seaduse tähenduse õigluse põhimõttele. Näit. Preisi õigus väljendab viimast põhimõtet järgmises üldreeglis: "Erilise õigusega pole keegi võimas muretsema omale tulusid võõrast varast jne."³³⁾

Nagu käesoleva osa sissejuhatuses märgitud, näeb enamik käesoleva aja seadusandlusi rikastumises üldist põhimõttelist normi, mille järele keegi ei või seadusliku aluseta teise arvel rikastuda. Kui aga kohustus, mille järele midagi on täidetud, tunnistatakse kehtetuks vorminõuete rikkumise pärast, tulevad suhted võrdsustada.

Saksa tsiviilseadustik³⁴⁾ ütlebki seepärast, et "kohustus

32) "Õigus" 1932, lk. 227.

33) Samas.

34) BGB § 812.

tagasiandmiseks tekib sel juhul, kui juriidiline alus hiljem ära langeb või kui ei saabu see sündmus, mida pooled toiminguga enda sisu kohaselt silmas pidasid.

Šveitsi kohustusõigus,³⁵⁾ kui uuem tsiviilkoodeks, märgib sama küsimuse kohta: "Õigusvastasel alusel teise arvel rikastunu on kohustatud saadu tagasi andma. Eriti on saadu tagasiandmiseks kohustatud see, kes sai midagi ilma igasuguse tõelise aluseta või seesugusel alusel, mis ei teostunud või mis hiljemini ära langes." Sama seadustiku järele, pole tagasiandmise õigust sellel, kes on tasunud aegumise eest kustunud võla.³⁶⁾

Ex-Vene seadusandlus ei tunnud otseselt õigustamata rikastumise instituuti, kuid selle vajalikkust tunti praktikas, mis pärast Vene Senat oma tegeluses tuletas selle mõiste tsiv.sead. (Sead.Kogu X k.I j.)⁵⁷⁴, mille järele keegi ei või temale kuuluvaid õigusi kaotada kohtuotsuseta, resp. seadusliku aluseta. Sellest reeglist tuletas Senat üldise põhimõtte, et keegi pole õigustatud rikastuma võõral arvel. On avaldatud arvamusi,³⁷⁾ et

35) Šveitsi OR art.62.

36) Samas, art.63.

37) Tjutrumov, Gražd.pravo, 1927, lk.316.

oleks otstarbekam ja õiglasem seda põhimõtet tuletada tsiv.sead.§ 691 (VSK X k.l j.).

Seadusandlustes on erinevalt leidnud lahendust ka võlgniku vastutuse ulatus õigustamata rikastumise ja seadusrikkumise puhul. Viimasel juhul süüdlane on ju kohustatud tasuma kõik tema süüst tekkinud kahjud, kuna õigustamata rikastumise puhul võib vastutada ainult rikastumise ulatuses, nagu see oli rooma õiguses, kus vastutavuse ulatuse määras rikastumise ulatus.³⁸⁾

Samale seisukohale on asunud üldiselt ka kaas-aegseis tsiviilseadustikes, kuid ühed rohkem ja teised vähem kategoorilisel kujul (vrdl. Saksa BGB art. 818 ja Šveitsi OR art. 64). Kõige rohkem pehmendatud ja tagasihoidlikum on vastutuse ulatuse kohta käiv reegel Prantsuse Code Civil'is,³⁹⁾ nimelt: "Kui asja saaja on asja müünud, heatahtlikult, siis on ta kohustatud tasuma ainult asjast saadud hinna."⁴⁰⁾ Võrreldes seda normi meil kehtiva BES-ga,⁴⁰⁾ tuleb tähendada, et viimases on see väljenda-

38) Vinscheid, op. cit., lk. 426-427.

39) Code Civil, art. 1380.

40) BES §§ 3734-3736.

tud palju kindlamal kujul, piiritledes vastutuse määra
tõelise rikastumisega.

Kuigi kaasaja seadusandlustes õigustamata rikas-
tumise instituudi käsitamisel leidub küllaldasel mää-
ral erinevusi, kokkuvõttes võib kinnitada, et need on
vaid üksikasjades, kuna seadusandluste üldpõhimõtted
baseeruvad ikkagi rooma õiguses väljakujunenud alus-
tele ja jur.konstruktsioonile.

ta kuivad normid leiuvad Balti teise seadustiku (583)
kohustusõiguse osas §§ 3680 - 3736 all.

Nähtatud 583 artikli kohaselt esinevad meie tal-
viõiguses, rooma õiguses põhimõtete kohaselt ja tegeli-
selt alus eriti sageli ette tulevad, järgmised õigustama-
ta rikastumise juhtumid: 1) kui on taastatud olemata võlga
2) kui tulevast sündmust ei järgne, 42) 3) küllaluse- või
seadusvastase põhjuse, 43) 4) põhjuse puudumise tõttu 44) ja
5) üldpõhimõtte alusel, 45) millistest vaadluse järgnevat
§-is lähenalt.

41) SES §§ 3680-3702.

42) SES §§ 3703-3718.

43) SES §§ 3719-3725.

44) SES §§ 3727-3733.

45) SES §§ 3734-3736.

IV o s a.

EESTIS KEHTIV TSIVIILÕIGUS.

§ 9.

Rikastumise juhtumid.

Rooma õiguse eeskujul tunneb ka meil kehtiv tsiviilõigus õigutamata rikastumise instituuti. Selle kohta käivad normid leiduvad Balti tsiviilseadustiku (BES) kohustusõiguse osas §§ 3680 - 3736 all.

Nimetatud BES sätete kohaselt esinevad meie tsiviilõiguses, rooma õiguse põhimõtete kohaselt ja tegelikus elus eriti sageli ettetulevad, järgmised õigustamata rikastumise juhtumid: 1) kui on tasutud olemata võlga,⁴¹ 2) kui tulevast sündmust ei järgne,⁴² 3) kõlbluse- või seadusvastase põhjuse,⁴³ 4) põhjuse puudumise tõttu⁴⁴ ja 5) üldpõhimõtte alusel,⁴⁵ milliseid vaatleme järgnevas §-is lähemalt.

-----
41) BES §§ 3680-3702.

42) BES §§ 3703-3718.

43) BES §§ 3719-3726.

44) BES §§ 3727-3733.

45) BES §§ 3734-3736.

§ 10.

Üksikud liigid.

1. jagu.

Õlemata võla tagasinõudmine.
(Condictio indebiti)

a) Mõiste ja eeldused.

Kes ilma seadusliku aluseta ja ainuüksi oma kohustuste eksliku ettekujutuse tõttu teeb või lubab teha midagi teise kasuks, siis ta võib sel kombel tehtut nõuda tagasi või nõuda sellest lubadusest vabanemist. See ongi kehtiva tsiviilõiguse kohaselt n.n. *condictio indebiti*.⁴⁶⁾ Tagasinõue võib leida aset vaid sel juhul, kui ekslikult ettekujutatud võlakohustust tegelikkuses üldse pole olemas. Niisugune hagi loetakse tõendatuks, kui nõudja näitab, et tema poolt on ekslikult täidetud mingi kohustus, millel polnud tõelikku ja seaduslikku alust.

Pole oluline, kas ekslikult tasutud võlg oli kaotanud seadusliku aluse juba alul või muutus kehtetuks hiljem.⁴⁷⁾

46) BES § 3680.

47) BES § 3682.

Vastavalt eelnevale lõikele ja BES §§ 3640 ja 3207 reegleile pole võlgnikul õigus tagasi nõuda: 1) täidetud iganenud võlakohustust ja 2) kui ta on oma kohustuse täitnud varem äramärgitud tähtpäeva.

Muutub aga tasutud olemata võlg kehtivaks hiljem saabunud õiguslikel põhjusil, siis langeb ära tagasinõudeõigus.⁴⁸⁾

Tagasinõudeõigus leiab aset ka siis, kuigi võlg oli tegelikult olemas, kui selle täitmisel tehti eksitus, eriti kas selle kohustusesisus, või isikus, kellele kuulus õigus või kellel lasus kohustus.⁴⁹⁾ Seadustikust⁵⁰⁾ järeldeb, et eksitusena võivad esineda juhtumid: 1) kus näiliselt leidis aset hoopis teiseliigiline tehing (BES § 2963), 2) eksitus asjas (BES § 2964), 3) eksitus isikus (BES § 2966) ja mõned teised eksituse juhtumid. BES § 3687 järele tuleb võtta eksimusena ka need juhud kui täitja ise kahtles täitmiskohustuses. Tuleb lisada juure, et eksimusega kohustatud isikus pole tegemist siis, kui see väga hästi teadis, et ta midagi pole kohustatud, kuid

-----
48) BES § 3683.

49) BES § 3684.

50) BES §§ 3684, 2961.

siiski saatis korda täitmise, siis ei saa see isik omi taotlusi rajada tagasinõude õigusele, resp. ei saa kasutada *condictio indebiti*.⁵¹⁾

BES, võrreldes teiste seadustikkudega, seab üles erilise nõude ja nimelt § 3686: "Eksimus, mille tagajärjel täitmine on toimunud, peab olema vabaandav." Sama seadustiku saksakeelses tekstis⁵²⁾ on väljend " mit hin kein Rechtsirrthum....", mis tähendab mittejuriidilist vabandavat eksimust. Sellest võib järeldada, et siin *condictio indebiti* puhul antud vabandatava eksimuse mõiste ei kattu tavalise olulise eksimuse mõistega.⁵³⁾ Eksimus annab temale omased õigused vaid siis, kui täitjaga jagas ühist eksiarvamust ka vastuvõtja. Toimis aga viimane pahausklikult, siis võetakse seda vargusena ning sel juhul tulevad kohaldamisele eeskirjad riisunud asjade tasumise kohta.⁵⁴⁾

Olemata võla tagasinõudmise õigus leiab aset ka ilma eksimusega täitmise juhul, kui täitjaks on olnud isik, kel puudus vastav teovõime, näit. viibis hoold.all.⁵⁵⁾

51) BES § 3684.

54) BES § 3689.

52) BES § 3686.

55) BES § 3688.

53) "Õigus" 1938, lk. 27.

Kokkuvõttes võib BES § 3680 märgitud tagasinõude õigust teostada järgmistel eeldustel, mis ongi *condictio indebiti* tingimusteks:⁵⁶⁾

- 1) kui tegu oli mõeldud mõne kohustuse täitmiseks;
- 2) see kohustus tegelikult üldse ei figureerinud;⁵⁷⁾
- 3) kohustusetäitja tegu oli vabandata;⁵⁸⁾
- 4) kohustusetäitja peab olema ise tagasinõudja, mitte aga tema asemik;⁵⁹⁾
- 5) kostjaks peab olema isik kes võttis teo vastu;⁶⁰⁾
- 6) tagasinõudeobjektiks on vaid see, mida täideti õiguspäratult⁶¹⁾ ja
- 7) tõendamiskohustus (*onus probandi*) lasub hagejal.⁶²⁾

b) Tagajärjed.

Tagasinõudeõigus kuulub ainult sellele, kelle nimel toimus maksmine, aga mitte sellele, kes seda tegi teise eest.⁶³⁾ Näiteks, kui peremehe eest maksab teenija, siis tagasinõudeõigus on vaid peremehel, kui teised tingimused

-
56) Erdmann, op. cit., lk. 532.	60) BES § 3691.
57) BES §§ 3681, 3682.	61) BES § 3695.
58) BES §§ 3680, 3686.	62) BES § 3700.
59) BES § 3690.	63) BES § 3690.

aga ühtuvad tema isikuga.⁶⁴⁾ Edasi kuulub tagasinõudeõigus ka olemata võla eest käendajale, kui viimane seesuguse on tasunud; samuti läheb see õigus üle ka pärijatele.

Tagasinõudehagi tuleb esitada selle vastu, kes võttis vastu maksmisele mittekuuluva summa, vaatamata kas see oli tehtud vahetult temale või tema esindajale, v.a. juhud, kui viimasel puudus selleks vastav õigus ja millist teguvõimsi hiljem ei kinnita ka esimene. Sarnasel korral tuleb hagi esitada asendaja vastu, lühidalt: hagi tuleb esitada selle vastu, kelle nimel olemata võlg on vastu võetud, juhul, kui kaasvõlgnikud on maksnud rohkem, kui nad olid kohustatud, siis ülejääki võivad nõuda tagasi igäiks vastavalt oma osale.⁶⁵⁾

Tagasinõudeõigus on nendele asjadele või selle tagasinõudmisele, mis täidetud sellekohase kohustuseta; kui aga täidetut pole enam alal, siis selle rahuldamiseks, vastavalt hinnale.⁶⁶⁾

---

64) Erdmann, op. cit., lk. 535.

65) BES § 3693.

66) BES § 3695.

Tagasinõudmise eseme moodustab: 1) antud lubaduse korral sellest lubadusest vabastamine ühe võladokumendi tagasiandmisega; 2) kordasaadetud tööde korral - nende väärtuse tasumine ja 3) servituudi seadmise või muutmise korral - seisukorra endistamine.⁶⁷⁾

Juhul kui olid antud asendatavad asjad, siis nõutakse tagasi samast liigist ja samade omadustega.⁶⁸⁾ Asendamatud asjad antakse tagasi ühes juurekasvu ja viljadega, mis neilt juba saadud, samuti ka need, mis kostja on jätnud korjamata, pärast seda kui on esitatud hagi; kostja saab tagasi nendele tehtud kulutused.⁶⁹⁾

Kui heausklik vastuvõtja on asja juba võõrandanud, siis on ta kohustatud tasuma sellest saadud hinna. On aga asi tema valdamise ajal hävitatud või rikutud, siis esimesel juhul pole ta selle eest kohustatud tasuma, viimasel juhul aga, s.o. asja rikkumisel, peab andma asja tagasi nagu ta nõudmise silmapilgul on.⁷⁰⁾

-----
67) BES § 3696.

68) BES § 3697.

69) BES § 3698.

70) BES § 3699.

Tõendamise kohustus, et täitmine oli õigustamata, lasub nõudjal. Sellest üldreeglist on mõned erandid.⁷¹⁾

Tagasinõudeõigust, kui sel on vaid seaduslik alus, ei ole võimalik tühistada sellest juba ettelooobumise-ga.⁷²⁾

2. jagu.

Tagasinõudmine tulevase sündmuse

mittejärgnemisel.

(Condictio causa data, causa non secuta).

Eeldatud tulevase sündmuse mittesaabumise korral tagasinõudeõiguse kohta käivaid norme ei tunne mõned tsiviilseadustikud.⁷³⁾ Neis seadustikes on nimetatud juhtumid viidud üldiste õigustamata rikastumise kohta käivate normide alla. Meil kehtivas tsiviilseadustikus leiavad sellised õigustamata rikastumise juhtumid käsitamist eripeatükis.⁷⁴⁾

Millal üldiselt tekib nimetatud tagasinõudeõigus,

71) BES §§ 3700, 3701.

72) BES § 3702.

73) "Õigus" 1938, lk. 27.

74) BES §§ 3703 - 3718.

seada piiritleb BES § 3703 järgmiselt: "Kes annab midagi teatud tulevase sündmuse eeldusel, mis on otseselt avaldatud või mida peab oludest kahtlemata järeltama, siis võib ta juhtumil, kui seda sündmust ei järgne, antu vastuvõtjalt tagasi nõuda." Näiteks kihlatud teevad omavahelisi kinke, kuid hiljem kihlus saab tühistatud - kingid kuuluvad tagasinõudmisele, v.a. vastuvõtja igasuguse süüta toimunud juhused. Kas eeldatud sündmus üldse ei saabu või saabub teisiti, kui oli eeldatud või jälle eeldatud eesmärk jääb üldse saavutamata või saavutatakse mitteasjakohaselt - ei avalda tagasinõudeõigusele mingit mõju.⁷⁵⁾ Siin ei tule tõendada hagejal mitte ainult seda, et sündmus pole saabunud, vaid et ta ei saabu ka tulevikus; kostja võib muidugi tõendada aga vastupidist, s.o. sündmuse saabumist. Nõudeobjektiks võivad olla asjad, nõudeõigused, dokumendid j.n.e.

BES § 3703 märgitud täitmine peab olema tehtud nii, et sellest üldse võis tekkida tagasinõudeko-

-----

75) BES § 3704.

hustus, sellepärast siia ei arvata, s.o. ei loeta täitmiseks, võlavahekordade rahuldamisest ega kinkimist.⁷⁶⁾

Balti tsiviilseadustikus⁷⁷⁾ on toodud näitena järgmised üksikud juhud, mil eeldatud tulevase sündmuse mittejärgnemisel võib leida aset tagasinõudeõigus:

- 1) kihlatute vahelise kinkide puhul, kui kihlus tühistatakse;
- 2) kingituste puhul ettenähtava surma juhuks, kui kinkija jääb ellu;
- 3) kui midagi on antud tingimuse täitmiseks, aga andja ometi ei omanda seda õigust, mis oleneb sellest tingimusest;
- 4) kui midagi on makstud kinnituse eeldusel ning kinnitust siiski ei järgne;
- 5) kui on midagi antud tingimusel, et midagi ei tehtaks, kuid vastuvõtja toimib siiski selle tingimuse vastaselt;
- 6) kui kinkide puhul, mis tehtud kindla eesmärgiga, seda eesmärki ei täideta;

---

76) BES § 3705.

77) BES §§ 3706-3713.

7) kui keegi, kes midagi on annud leppetoi-
mingu täitmiseks, sellele toimingule vaata-
mata osutub hiljem selles asjas kohtus
kaotanud pooleks ja

8) kui leping, mille alusel juba midagi on
tehtud, hiljem tühistatakse.

Kui eeldatav sündmus juba alguses ei olnud
võimalik, siis andjal, kui ta seda mittevõimalikkust
teadis, pole õigust antut tagasi nõuda. Kui aga andja
takistab ise eeldatava sündmuse saabumist, siis kao-
tab ta tagasunõudeõiguse. Jääb aga eeldatav sündmus
saabumata vaid juhuse läbi, ilma, et selles oleks
kuidagi süüdi vastuvõtja, siis pole enam tagasinõude-
õigust. 78)

Käesolevas osas tagasinõudmisele kuuluvate
esemete suhtes kohaldatakse olemata võla tagasi-
nõudmise esemete kohta käivaid eeskirju. 79)

---

78) BES §§ 3716 - 3718.

79) BES §§ 3695 - 3699.

3. jagu.

Tagasinõudmine kõlblus- või sedausvastase
põhjuse tõttu.

(Condictio ob turpem vel iniustam causam)

Tagasinõudmine, kui midagi on antud kõlblus- või seadusvastasel alusel, leiab kahtivas tsiviilseadustikus küllalt ulatuslikku käsitust ja ühtlasi ka erilist laia sisu. Võrreldes seda teiste õigustamata rikastumise juhtumitega leidub meie kehtivas õiguses⁸⁰⁾ eriline säte (võetud ka tsiv. sead. 1936. a. eel- nõusse), mille järele langeb ära tagasinõudmise õigus siis, kui kõlblusvastases teos on süüdi mitte üksnes vastuvõtja, vaid ka andja või viimane üksi. Kuigi see põhimõte esineb ka juba rooma õiguses (vt. lk. 22), on viimasel ajal hakatud omistama sellele tähelepanu ning leitud olevat mitte küllalt põhjendatud. Paistab nagu soodutataks seaduslikus korras tasu sellele, kes

80) BES § 3723.

kõlblusvastaselt on midagi saanud. Tuleb seepärast pidada neid arvamusi õiglasemaks, mis seda seisukohta on püüdnud võtta revideerimisele ja teisiti lahendada. Näiteks peab prof. Sinaiski soovitatavaks, et sellistel juhtumitel antud ja tagasiandmisele kuuluv vara läheks riigi kasuks, hoidudes seejuures aga kahjustamast kolmandate heausklikkude isikute õigusi.

Kõlblus- või seadusvastase põhjuste tõttu toimuvate tagasinõudmiste juhtumite üldreeglina esineb BES-s⁸²⁾ reegel, mille kohaselt, see mis on võetud vastu kõlblusvastase eesmärgi saavutamiseks, võib andja, kui aga andmine ise polnud kõlblusvastane, nõuda vastuvõtjalt või tema pärijalt tagasi, vaatamata sellele, kas kavatsatud eesmärk saavutati või mitte. Siin pole oluline andja enda ettekujutus, vaid kõlbluse ja seaduse normid ning nende normide sisuga vastuolus toimunud vastuvõtmine.

---

81) Sinaiski, op.cit., lk.296.

82) BES § 3719.

Nii BES § 3720 kui ka järgmised §§-id on eeltoodud üldreegli täienduseks, milliste järele ka see, kes midagi sel juhul veel ei annud, vaid on ainult töötanud anda - võib ka oma töötuse täitmisest loobuda, või kui on juba antud välja võladokument, siis selle nõuda tagasi. Samuti toimib vastuvõtja kõlblusvastaselt kui ta midagi võtab vastu selleks, et hoiduda seadus - või kõlblusvastasest teost, või jälle teha seda, milleks ta seaduse järgi selletagi on kohustatud.

BES-es on toodud näitena üks jutum⁸³⁾ mil ei loeta kõlblusvastaseks tasu vastuvõtmist süüteo avastamise ja ülesandmise eest, kuid tingimusel, et tasu-võtja aga ise seda süütegu korda ei saatnud ega selle kordasaatmisest osa ei võtnud.

Nagu juba selle jao alul on märgitud, langeb ära tagasinõudeõigus, kui kõlblusvastases teguviisis on süüdi vastuvõtja kõrval ka andja või tema üksinda,⁸⁴⁾ keda loetakse kõlblusvastaselt toiminuks, kui ta

-----

83) BES § 3722.

84) BES § 3723.

midagi annab vastuvõtja kallutamiseks seadus- või heade kommete vastasele teole, või teost hoidumisele, mida seaduse järele on vastuvõtja kohustatud korda saatma või jälle, et aidata kaasa seadus- või kõlblusvastase teo kordasaatmisele või selle varjamisele.⁸⁵⁾

Isik, kelle varast teine oma kõlblusvastase või seadusvastase teo tagajärjel midagi saab, võib nõuda tagasi selle, mis on saadud.⁸⁶⁾ Siingi tuleb pidada silmas üldpõhimõtet, et tagasi saab anda ainult seda, mille võrra teine on rikastunud, mitte aga seevõrra kuipalju ühe vara on vähenenud või kahju on kannud.

Kõlblus- või seadusvastase põhjuse tõttu tagasinõudmise teostamisel kohaldatakse nende esemete suhtes *condictio indebiti* eeskirju,⁸⁷⁾ erandiga, et siin ei saa mingil juhul nõuda protsente.⁸⁸⁾

85) BES § 3724.

86) BES § 3725.

87) BES § § 3695 - 3699.

88) BES § 3726.

4.jagu.

Tagasinõudmine põhjuse puudumise tõttu.

(Condictio sine causa).

Selles tagasinõudmist õigustavas osas leiavad käsitamist juhtumid, kus midagi on antud igasuguse aluseta. Õigusteoreetikute arvates ongi siin tegemist üldpõhimõttelist laadi õigusseisundi ennistamisega⁸⁹⁾ (Rooma õiguses oli condictio sine causa tuntud teiste spetsiaalsete õigustamata rikastumise hagide kõrval üldise hagina). Niisugune üldine laad selgub ka kehtivas õiguses⁹⁰⁾ toodud condictio sine causa sisust: "Eset, mis kellegi vara hulka kuulub, aga ilma mingi põhjuseta on teise käes, võib nõuda tagasi; seejuures pole oluline, kas eseme omandamiseks on puudunud põhjus juba algusest peale või langes see ära hiljem." Järjekult on condictio sine causa olemas kui mingi täitmise oli saadetud korda juba selle alguses ilma küllaldase seadusliku põhjuseta

89) Sinaiski, op.cit., lk.296.

90) BES §§ 3727, 3728.

ja ka siis, kui alul olnud seaduslik põhjus langes hiljem ära.

Tuleb märkida, et *condictio sine causa* juures on küllaldane hageja tõendis hagi esitamisel, et midagi on antud või täidetud ilma igasuguse aluseta, kuna *condictio indebiti* korral on tarvilik veel vabandata-ekslik ettekujutus oma kohustusist, millega nime-
taud mõisted erinevadki üksteisest (vrdl. BES §§ 3680 ja 3727).

BES § 3729 järele kuulub *condictio sine causa* mõiste alla veel igasugune andmine, mis toimunud kee-
latud, kehtivuseta või kohtuotsusega tühistatud toi-
mingu alusel.

Tagasinõudeõigus kuulu samuti sellele, kelle poolt on midagi antud teostamata eesmärgiga, või sellisel põhjusel, mis hiljem langes ära.⁹¹⁾ Tuleb arvata, et tagasinõudeõigus kuulub ainuüksi väljaandjale, aga mitte kahjusaanud kõrvalisele isikule. Ühe näitena on

-----
91) BES § 3730.

BES-es antud § 3731, mis räägib kaotatud võõrast asjast, millest tekkinud kahju on omanikule kaotaja poolt ära tasutud, siis võib ta kahjutasu nõuda tagasi, niipea kui asi on leitud. See norm pole purgiv, vaid tuleb rakendusele ka teistel analoogsetel juhtudel.

BES § 3733 sätte järele on *condictio sine causa* esemete suhtes kehtivad *condictio indebiti* esemete kohta BES §§ 3695 - 3699 antud eeskirjad.

5. jagu.

Tagasinõudmine üldpõhimõtte alusel.

Kehtivas tsiviilõiguses leidub veel üks eriline subsidiaarne tagasinõudmise instituut, kus saab nõuda tagasi seda, mille võrra teine on rikastunud.⁹²⁾ See on õigustamata rikastumise instituut üldpõhimõtte rakendusena, et "keegi ei või õigustamatult rikastuda teise isiku kahjuks ega teise isiku arvel."⁹³⁾ Nii osutuvad

-----
92) BES §§ 3734 - 3736.

93) BES § 3734.

õigustamata rikastumise eeldusteks üldiselt järgmised asjaolud:

- 1) ühe isiku rikastumine, mis avaldub tema varand.väärtuse suurenemises, kas juurelisamise või säilitamise (mis peaks lahkuma vara koosseisust) teel;
- 2) teise isiku vara faktiline vähenemine;
- 3) ilma seadusliku aluseta, mis ei tarvitse olla alati juriidiline, vaid ka moraalne.⁹⁴⁾

Nende eelduste olemasolles võib isik, kelle vara on vähenenud, nõuda tagasi seda, millega ja mille võrra teine isik on rikastunud,⁹⁵⁾ mitte aga niivõrd kuipalju teine on kannatanud kahju.

Rikastumiseks tuleb pidada ainult seda, mis tagasinõude hagi esitamise momendil on veel kostja vara hulgas, olgu see säilinud natuuras või selle heas usus võõrandamise või äratarvitamise eest saadud tasuna;⁹⁶⁾ samuti tuleb lugeda rikastumiseks ka seda, mis kostja

-----

94) Sinaiski, op.cit., lk.297.

95) BES § 3735.

96) BES § 3736.

on võõrandanud pahatahtlikult. Kõik see, mis kostja selle ajani, s.o. hagi esitamiseni, on heausklikult ära kinkinud tarvitanud või ka juhuslikult kaotanud, ei kuulu tagasinõudmisele.⁹⁷⁾

Sellest rikastumise mõiste lähemast määritlest selgub:

- 1) Ei ole nõutav, et hagi esitamisel asjad oleks kostja vara hulgas nende esialgses kujus, olgu alal vaid nende eest saadud tasu ehk ekvivalent
- 2) Kõik mida kostja heas usus, kuigi kergemeelselt on ära tarvitanud, ei saa nõuda tagasi;
- 3) Rikastumine võib leida aset mitte ainult seal, kus on vara suurenemine, vaid ka seal kus isik vabastatakse temale kuuluvast väljamineku teemisest, näit. kui selle tasub kolmas isik, kuigi BES § 3736 peab näiliselt rikastumiseks vaid vara suurenemist ja mitte selle hoidmist;
- 4) Rikastumine võib tulla toime ka siis kui kostja näit. tasub võõra rahaga oma võlga.

Nimetatud üldeeskirjad, kus kahjustatu võib saada asetatud endisse seisundisse, tulevad kohaldamisele kõigi käeolevas osas kirjeldatud õigustamata rikastumise juhtumitel.

V o s a.

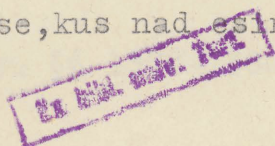
TSIVIIL SEADUSTIKU 1936.A.EELNÕU.

§ 11.

Muudatused.

Nagu paljud juriidilised mõisted pole suutnud omada veel kindlat eestkeelset nimetust, nii ka käesolevas töös käsitatud instituut. Seda on nimetatud aluseta, ebaseaduspärane, põhjendamata, õiguspäratu, õigustamata j.n.e. rikastumine. Meie tsiviilseadustiku 1936.a.eelnõu nimetab selle õigustamata rikastumiseks, mille eeskujul ka käesolevas töös olen jäänud peatuma sama nimetuse juure.

Mis puutub eelnõu muudatustesse, võrreldes kehtiva Balti tsiviilseadustikuga, siis peab märkima, et sisulisi muudatusi peaaegu ei esine, vaid õigustamata rikastumise põhimõtted on samadena võetud tsiviilseadustiku 1936.a. eelnõusse, kus nad esinevad §§ 1378-1409 all.

Eelnõus võib panna tähele, et seal osutub õigustamata rikastumise käsitus oma sõnastuselt hulga lühemaks, kui seda vastav osa BES-es. Paljud BES-e paragrahvid on eelnõud ühendatud (Näit. BES §§ 3684 ja 3685 = eelnõus § 1383, §§ 3686-3688 = § 1384, 3690+3692=1386, 3693+3694=1388 jne.)

Edasi on BES §§ 3734 - 3736 eriline tagasinõudmise instituit, kui üldpõhimõtetele rajanev, viidud eelnõus õigustamata rikastumise üldeeskirjade alla.⁹⁷⁾

Kokkuvõttes võib nimetada vaid seda, et tsiviilseadustiku 1936.a. eelnõu õigustamata rikastumise osa lahumineku, võrreldes BES-ga, seisavad selle süsteemis ja sõnastustuses, mitte aga põhimõtetes. Seega on nimetatud eelnõu koostajad jäänud vanade ja rooma õigusele baseeruvate õilsate põhimõtete juure, et kellegil pole õigus seadusliku, resp. õigusliku aluseta (sine causa) rikastuda teise isiku kahjuks ega teise isiku arvel.

-----0-----

-----
97) Tsiv. sead. 1936.a. eelnõu §§ 1378-1380.

Käsitatud kirjandus.

- 1) Dernburg, Pandekten II
- 2) Erdmann, System des Privatrechts IV
- 3) Grimm, Otšerki po utšeniju ob obogaštšanii, vöp. 1-3.
- 4) Petražitiski, Iski o nezakonnom obogaštšanii,
(Vestn. Prava 1900, nr. nr. 1 - 5).
- 5) Seadustikud (BES, CC, BGB, ZGB, VSK X k. ja tsiv.
sead. 1936. a. eelnõu).
- 6) Šeršenevits, Utšebnik gražd. prava, II.
- 7) Sinaiski, Osnovõ gražd. prava, vöp. 2
- 8) Tjutrjumov, Graždanskoe pravo, 2. izd.
- 9) Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, II
- 10) "Õigus" 1932. a. nr. 5 ja 1938. a. nr. 1.
